

ELŐSZÓ

Európa (sőt Chicago kivételével talán a világ) legfiatalabb nagyvárosa 1900-ban Budapest volt. Huszonöt év alatt lakossága megháromszorozódott, épületeinek száma a kétszeresére nőtt, és a város szinte duzzadt a lüktető életerőtől. Egyebek között ebben is ellentéte volt az Osztrák–Magyar Monarchia ikerfővárosának, Bécsnek, amelyről jó néhány könyv látott napvilágot az utóbbi huszonöt esztendőben. A legtöbb egy-egy témára összpontosított, és a szerzők többsége ráadásul nemcsak a témákkal, hanem a kronológiával is igen szabadosan bánt. Jómagam szigorúbb voltam: könyvem középpontjába 1900-at – legfeljebb az 1896 és 1906 között eltelt tíz esztendőt – állítottam. Kivétel csupán az utolsó fejezet, melyet afféle kódának szántam az angol nyelvű olvasó számára, ha netán arra is kíváncsi volna, hogy mi történt azóta. Nem volt nehéz, mivel a történelemben ritka véletlen úgy hozta, hogy az 1900. esztendő egyszerre volt csúcspont és fordulópont Budapest történetében, mégpedig többféleképpen és több síkon is (hasonlóan ahhoz, ahogyan 1905–6 a többsíkú válság esztendeje). Nehezebb feladatnak bizonyult olyan sokrétű portrét rajzolni, amely a fizikai értelemben vett leírás mellett a várost benépesítő sok, különféle rendű és rangú ember életét is ábrázolja.

Ebbeli igyekezetemben előző könyveim gyakorlatát követtem: a történelemszemléletemnek megfelelő rangsor szerint haladok. Kezdem a város természeti adottságaival és anyagi viszonyaival (2. fejezet), majd a lakosság, a társadalom (3. fejezet) és a politikai viszonyok (4. fejezet) következnek. Ezek után vázolom a szellemi és a művészeti

élet állapotát és jelenségeit (5. fejezet), és végül a kevésbé megfogható, ám nem kevésbé fontos, szellemi és lelki irányzatok zárják a sort (6. fejezet). A részletes tartalomjegyzék illusztrálja mindezt.

Bármilyen méretű is az érdeklődés 1900 Budapestje iránt, mégsem a nosztalgia készítetett a *Budapest, 1900* megírására. Volt akkoriban (és van ma is) valami kettősség ennek a városnak az életében. Jellegének egyik – visszatekintve színes és vonzó – eleme, hogy életteli, olykor majdnem nyers provincializmusa megfér az urbánussággal, olyan műveltséggel, amely különös módon egyszerre magyar és kozmopolita. Csaknem egy évszázad telt el azóta. Budapest történetében egymást követték a nagy tragédiák. Kilencven éven át a magyaroknak is nehezükre esett, hogy megbékéljenek 1900 Budapestjének erényeivel és gyarlóságaival. Jól illusztrálhatja ezt a kettősséget egy mondat, amelyet ötvenhárom esztendővel ezelőtt írt le a nagy műveltségű, szabadelvű és egyszersmind mélyen konzervatív Hegedűs Lóránt: „Mennyi meddő közet egy kis nemzet páratlanul szerencsés korszakában! Ritka az érc – és töméntelen a használhatatlan törmelék!” A kiemelés tőlem.

(1990)